

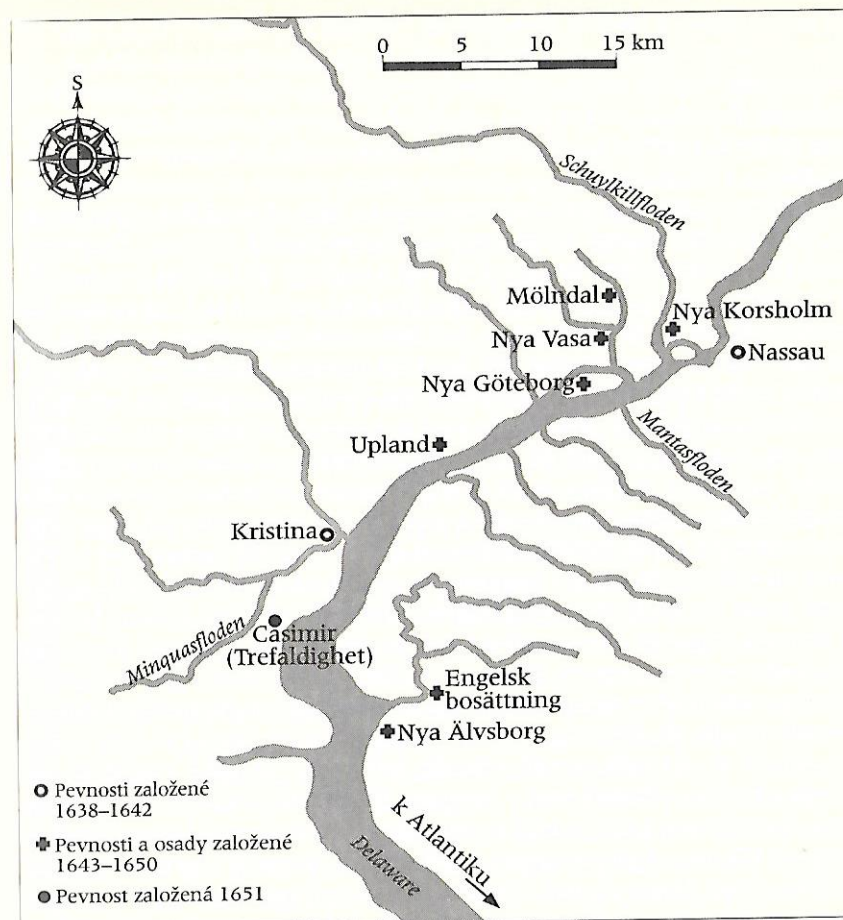
DÁNSKÁ VÁLKA

Vřící kotlík přetéká

Před zhruba čtyřmi roky, v dubnu 1639, odplula poslední loď z nové založené kolonie v Severní Americe a zanechala tam v malé pevnosti obehnané palisádou dvacet šest mužů. Trvalo to skoro přesně na den celý rok, než osamělí muži v *Nova Suecia* opět uslyšeli o Švédsku.

V dubnu 1640 připlula *Calmare Nyckel* a s ní nový velitel Peter Holländer Ridder, vojáci, pět kolonistů, kněz Torkillus Reovius, několik kusů domácích zvířat a zboží pro kolonii a k výměnnému obchodu s Indiány. Sama kolonie neskýtala příliš imponující pohled. Pevnůstka byla zchátralá a hradba se na mnoha místech rozpadala. Ridder shledal, že tamní lidé jsou zoufale nepodnikaví, a později si stěžoval, že „hloupější lidi, než jsou kolonisté, aby pohledal“. Kritika však nebyla zcela spravedlivá, protože kolonisté založili v okolí pevnosti několik menších plantáží a počínali si úspěšně ve výměnném obchodu s Indiány – dokonce tak úspěšně, že si Holanďané z blízké kolonie Nový Amsterdam stěžovali v dopise do Holandska, že jejich obchod se snížil o 30 000 florinů. Vztahy s Holanďany byly od samého počátku napjaté a švédské obchodní úspěchy popudily Holanďany o to víc. Jen několik dní po příjezdu *Calmare Nyckel* byla ostřelována z kanonu jedna švédská šalupa, když proplouvala kolem menší holandské pevnůstky, a to se pak nejednou opakovalo. Švédové v kolonii měli příkaz udržovat s Holanďany dobré vztahy a zpočátku obě strany skutečně žily vcelku smírně. Pod hladinou však stále vřela ostrá rivalita. Stejně spory o území, o obchodní cesty, stejná žárlivost střežící národní práva, ať již skutečná nebo smyšlená. To vše, co bylo možno pozorovat v Evropě a vedlo k mnoha ničivým válkám, se projevovalo i tady v Americe, třebaže v trpasličím měřítku.

Zajisté se zde nacházela přemíra země. Během roku 1640 zakoupil příčinlivý Peter Ridder zem od Indiánů, hlavně podél řeky Delaware, a nechal osadit krásné hraniční kameny s říšskými znaky, aby ukázal nové rozšíření říše Sveů. Kolonie byla zakrátko 200 kilometrů dlouhá,

Nové Švédsko 1651

což je ohromné území, pro tak malou hrstku kolonistů dokonce nezměrné území. Záhy však dostali posilu z Utrechtu, když na začátku listopadu roku 1640 přijelo padesát holandských kolonistů, aby se usadili v *Nova Suecia*. Hlavním důvodem ke koupi území byl monopol na výměnný obchod s Indiány žijícími na vykoupené zemi. Stejně tak se švédský stát snažil ovládnout obchodní střediska na celém pobřeží Baltu a vytěžit zlato z obchodu, který tudy proudil. Napjatá, nicméně stabilní situace v Delaware se značně zkomplikovala, když sem roku 1641 pronikla anglická obchodní společnost, vytvořená kolonisty

z Nové Anglie, a zřídila si osadu na východním břehu řeky. Všechny rozpory mezi Holanďany a Švédy byly rázem zapomenuty, a ti se v dojemné shodě sjednotili proti novému vetřelci, který jim oběma hatil obchody. Proto také vyrazila k anglickým usedlostem holandská expedice, pravděpodobně podporovaná Švédy, zajala kolonisty a podpálila jim domy a zásobárny.

Angažovanost projevená v tomto sporu byla dost těžko pochopitelná, protože *Nova Suecia* měla jen malý hospodářský výtěžek. Kožešiny, které Evropané z výměnného obchodu s Indiány získali, nedosahovaly při prodeji v Evropě ani zdaleka předpokládaných zisků. Výsledek byl ve skutečnosti tak bídný, že se holandští podílníci z tohoto podniku roku 1641 stáhli a prodali svůj díl švédským spekulantům. To se ale kolonistů příliš nedotýkalo. Žili poklidným životem a snažili se, seč mohli, přežít na úzkém pruhu Švédska v Severní Americe. Přestože peněžní zisk byl značně proměnlivý, vyvíjela se *Nova Suecia* vcelku dobře. Soužití s Indiány bylo i nadále slušné. Obchod i zásobování předpokládaly těsnou spolupráci s původním obyvatelstvem a početně nesrovnatelně slabší švédští kolonisté si dávali dobrý pozor, aby se vyvarovali střetu s místními kmeny. Na rozdíl od Angličanů si Švédové stejně jako Holanďané nedělali žádné namyšlené iluze o tom, že jako objevitelé či první Evropané na tomto místě mají na tuto zemi, lid i zvěř samozřejmé právo. Švédové z *Nova Suecia* tuto zemi nedobyli, nýbrž po patřičném smlouvání podpisem kontraktu zakoupili. Kolonie pomalu rostla. Ze Švédska přijížděly další lodě a s nimi i rodiny s dětmi, objevil se tu krejčí, kovář, několik dalších řemeslníků a kolonie nabývala vzhledu středně velké vesnice. Kolem Fort Christina vyrostly nové domy, malé sruby s nízkými dveřmi bez oken a se stěnami nahozenými hlínou. Byl postaven také menší kostelík (tam se pastor Torkillus brzy dostal do velkolepé rozepře o teologické zásady s několika holandskými přistěhovalci, z nichž se k jeho roztrpčení vyklubali kalvinisté). Les byl vymýcen a poskytl místo malým políčkům, kde se začalo pěstovat vše od tabáku po kuchyňskou zeleninu, kolem se pásla stádečka krav a ovcí. Zdálo se, že ze všech přivezených živočichů se nejlépe daří prasatům, která se rozmnožovala neuvěřitelně rychle, některá dokonce utekla a založila malá samostatná stáda v okolních leších, kde je kolonisté s nadšením na podzim lovili.

Nové Švédsko se stalo ryze švédskou společností poté, kdy se holandští zájemci stáhli, což nebylo vůbec na škodu. Právě naopak. Švédská vláda tím získala jako akcionář možnost přímého zasahování do vedení kolonie a muži ve správní radě s Claesem Flemिंगem v čele byli i přes ubohé výsledky ochotni podnik vést dál. Společnost byla reorganizována,

účetnictví urovnáno, byl vložen nový kapitál a vyrazila další expedice, skoro celá placená švédským státem.

Na začátku února 1643 zpozorovali z pevnosti Fort Christina dvě značně poškozené lodi, Fama a Svanen. Cesta ze Švédska přes Atlantik šla docela dobře, ale nakonec plavidla málem nepřežila sněhovou bouři u Delawarského zálivu. Lodě přivázely posilu: úředníky, služebnictvo a vojáky – samé Švédy, kteří měli nahradit Holanďany, sloužící dříve v pevnosti – a nové kolonisty. Ukázalo se, že sehnat lidi ochotné cestovat přes moře do neznámé ohromné Ameriky není lehké. Náborová kampaň ve Värmlandu přinesla tak hubený výsledek, že se říšská rada ve Stockholmu cítila nucena rozhodnout, že dezertéři a pytláci mají být odsuzováni k několika letům služby v *Nova Suecia*. A to přitažlivost kolonie pro svobodné švédské sedláky příliš nezvýšilo. Bohužel ani pytláků a dezertérů nebyl dostatek, a tak bylo všem krajským hejtmanům v severním a středním Švédsku nařízeno, aby násilím verbovali i přistěhovalé Finy. Přistěhovalectví finsky mluvícího obyvatelstva do vlastního Švédska probíhalo už dlouho a se souhlasem státu. Finové byli převážně nasazováni k zúrodnění rozsáhlých, nepřístupných pustin, zvláště v krajích Bergslagen a Värmland. Panoval názor, že jsou pracovitější než Švédi – každopádně to roku 1638 tvrdil generální guvernér Finska Per Brahe: „Ať tento národ přijde kamkoliv do Švédska, jeden pracuje za tři a jsou laskaví od povahy a všemožně použitelní.“ Mnozí Finové pracovali také v dolech, což bylo důležité odvětví švédského hospodářství, a menší finská kolonie žila ve Stockholmu. Mezi nimi bylo mnoho tesařů a bydleli často v pitoreskních baráčekcích nahoře na Södermalmu, jiní rybařili nebo se živili jako lodníci, povozníci, bednáři a sládcí. Bylo také dost běžné, že na podzim přijížděli do středního Švédska, kde pracovali jako námezdní síly při sklízni, a pak zase odjeli domů do Finska. Tohle přesouvání lidu z východní části státu bylo chápáno jako něco naprosto přirozeného: lidé se pohybovali v hranicích jedné říše (jejíž osa, jak již bylo zdůrazněno, se táhla východozápadním směrem ze Stockholmu do Upplandu a odtud přes moře do jižního Finska). Finské přistěhovalectví během války vzrostlo, protože mnozí se touto cestou chtěli vyhnout odvodu – a na mnoha místech to způsobilo spory mezi svobodnými švédskými sedláky a přivandrovalými Finy. Ti se často zabývali žhářením, což bylo považováno za pustošení lesa, a byli obviňováni, že neúměrně loví zvěř. Deportace části těchto Finů do Ameriky byly proto pokládány za bohubilý skutek.

Další expedice do Ameriky, která dorazila asi za rok, vezla s sebou kromě dalších vojáků jednoho felčara, dva mladé šlechtice a náklad

lesních zlodějů a pytláků. (Současně bylo rozhodnuto, že k deportaci mohou být odsouzeni dlužníci a uvažovalo se také o cizoložnících.) Nadšení nuceně deportovaných bylo velmi pravděpodobně vlažné a i mezi dobrovolníky občas vládly dosti chmurné pocity, o čemž svědčí písnička napsaná o pár let později. Je však přesto laděna převážně výbojně a optimisticky:

*Ze severu od švédské říše
do Virginie plují,
námořníci zdatní, odvážní,
nebezpečí se nebojí.*

*Když Bůh nás povolá,
jsme připraveni,
odvážně nasadíme život
pro drahou vlast.*

*Víme, že hrozí obtíže,
strasti a námaha.
Přes moře k ostrovu,
který se Novým Švédskem zve.*

V písni se současně mluví o všech nebezpečích plavby přes oceán, která člověk s pomocí Boží a andělskou snad živ překoná, a cestující je vybízen, aby se před odjezdem se všemi usmířil a také rozloučil se všemi „děvami a pannami“; poslední verš končí poněkud temně:

*Sbohem, sbohem životu i duši
přejeme sobě navzájem,
ať se na světě dobře daří,
ve jménu Kristově amen.*

Na jedné z lodí, která málem ztroskotala za sněhové bouře u Delawarského zálivu, se plavil i nový guvernér kolonie Johan Printz, neuvěřitelně tlustý muž, který roku 1638 neuspěl při obraně Saské Kamenice a byl propuštěn ze služby jako zastupující velitel västgötského jezdeckta. Stát se guvernérem shluku sroubených chat na druhé straně Atlantiku rozhodně nebyla práce, o níž by člověk snil, ale zdá se, že podnikavý Printz v tom viděl příležitost začít novou kariéru, která po onom potupném propuštění od pluku žalostně ztroskotala. (Mimoto si Printz – zcela zřejmě jako zvláštní povzbuzení – před odjez-

dem vysloužil povýšení do šlechtického stavu a dostal několik statků severozápadně od Jönköpingu v okolí svého rodiště Bottnarydu a odměnu 400 tolarů.)

S Printzovým příjezdem začalo pro Nové Švédsko nové období. Výstavba, která dosud probíhala s ospalou pomalostí, nabrala na rychlosti a začala skutečná expanze. Akcionáři doma ve Švédsku, kteří všichni kromě jednoho seděli v říšské radě, a tudíž neměli žádné potíže s převedením státních prostředků do podpory tohoto podniku, vkládali do kolonie velké naděje. Printze proto vybavili instrukcí o osmdvaceti podrobných bodech co a jak dělat. Obyvatelé Nového Švédska už neměli jenom vyměňovat s Indiány zboží za kůže. Dostali za úkol pěstovat tabák, víno a hedvábí, vysoušet sůl a lovit velryby. Doufalo se také, že hory oplývají bohatstvím, které lze těžit, například kovy a minerály. Politika dosavadní mírové expanze měla pokračovat. Guvernér dostal rozkaz udržovat přátelské vztahy s Holanďany a přísně dodržovat všechny podepsané smlouvy. Totéž platilo pro soužití s Indiány, kde devátý bod instrukce stanovil toto:

Ke všem sousedním divokým národům se guvernér bude chovat s příkladnou vstřícností a laskavostí a stejně jako ostatní poddaní Královské Výsosti jim nezpůsobí žádné násilí ani příkoří, raději budou při jakýchkoliv nesrovnalostech domluvou směřovat k tomu, aby tento divoký lid byl postupně zpraven o pravé křesťanské víře a liturgii, a byl tudíž veden k civilizovanosti a dobré správě.

Printz byl předvídavý a energický a nechyběly mu vědomosti, ale byl také ctižádostivý a mocichtivý – „bezpříkladně namyšlený a úzkoprsý tyran, s očima chladnými jako rampouchy“. Taková kombinace dobrých a špatných vlastností z něj dělala pro úřad neomezeného velitele koloniálního podniku na opačné straně Atlantiku mimořádně vhodného člověka. Mnozí muži, kteří za oceánem obohatili sebe i svou zemi, byli podobného ražení – mazaní lotři s organizačními schopnostmi. Johan Printz se dal okamžitě do práce. Pod jeho vedením se mělo Nové Švédsko dožít slávy.

Nezačalo to právě nejlíp. Johan Printz byl nedočkavý, chtěl expanzi zahájit ihned a doufal v brzké posily z domova. Ale nic nepřicházelo. Od jara 1644 do podzimu 1646 nepřišla ze Švédska ani jediná zpráva. Důvod byl prostý. Nová válka s Dánskem vládu naprosto zaneřádila a bylo nutno nasadit každou dostupnou loď. Claes Fleming, prezident Společnosti Nové Švédsko a její velký zastánce, padl v boji.

Není neobvyklé, že lidé, kteří se ohlížejí do minulosti, zaměňují vysvětlitelné za nevyhnutelné. Když posléze usedne kouř, mrtví se obrátí v prach, přeživší opraví staré a přistaví nové, je možné složit si obraz z jednotlivých úlomků a pochopit, proč se stalo to, co se stalo. Dívá-li se člověk nazpět, všechny přímký se podle pravidel perspektivy sbíhají v oku pozorovatele, a potom vidí, že všechno, co se stalo, mohlo s danými předpoklady skončit jen jediným způsobem a v jediném bodě. Je to klam, který budí falešný dojem, že jinak to dopadnout nemohlo.

Jako vztahy mezi Švédskem a Dánskem.

Kdyby byl nějaký pozorovatel na začátku sedmnáctého století dotázán, která z těchto dvou severských zemí bude mít v následujícím století v severní Evropě převahu, pak by pravděpodobně bez nejmenšího

Dánsko
v první polovině
sedmnáctého
století

zaváhání volil Dánsko. Skoro vše mluvilo pro Dány. Čistě vojensky a strategicky mělo Dánsko jasnou převahu: jeho země objímaly Švédsko ze všech světových stran. Ze severu uzavíralo norské území Finnmarken Švédsku přístup k Severnímu ledovému oceánu, a dva norské kraje – Jämtland a Härjedalen – se zakusovaly do švédského Norrlandu jako papouščí zobák; na západě pouze pevnost Älvsborg spolu s úzkým proužkem země kolem řeky Göta älv oddělovala od sebe norskou a dánskou část říše; na jihu ležely dva tehdy dánské kraje Blekinge a Skåne, na východě dánské ostrovy Gotland a Ösel jako dvě obrovské nepřátelské galéry, které se nebezpečně blížily ke Stockholmu. Dánsko mělo víc obyvatel než Švédsko – přibližně 1 200 000 Dánů proti 900 000 Švédům. A navíc bylo dánské hospodářství silnější. Půda byla vhodná pro zemědělství, země využívala polohu blízkou kvetoucím holandským trhům a ve značném množství exportovala dobytek a obilniny na evropské trhy. Každoročně bylo hnáno na prodej na jih 40 000 až 50 000 volů a býků. Norská polovina říše právě prožívala dlouhodobý rozkvět a prodávala do ciziny velké množství dřeva na stavbu lodí a domů. Vlastnictví úrodného Skåne mimo jiné znamenalo, že všechny lodě, které vplouvaly do Baltu nebo z něj vyplouvaly, brázdily dánské vody a zejména cla vybraná od lodníků za průjezd úžinou Öresund tvořila dvě třetiny ročních příjmů dánské koruny. (Tato cla byla předmětem neustálých sporů, hlavně s Holanďany, kteří na Baltu obchodovali, a samozřejmě také se Švédy, pro které celní poplatky znamenaly snížení vývozu a prodražení dovozu.) Tahle slípka snášejší bez ustání zlatá vejce zaručovala dánskému monarchovi příjmy, o kterých si jiní vladaři mohli nechat zdát, a umožňovala mu velkolepá gesta, jako třeba nabídku finanční pomoci chudému anglickému králi. (Například příjem z cel roku 1623 byl 1 500 000 tolarů, na tu dobu závratná suma.)

Vydrženým právem disponoval přebytkem ze sundského cla král podle vlastního uvážení. Tohle uspořádání mělo nemalý vliv na vnitřní i zahraniční politiku a silně přispělo k zahájení války roku 1643.

Dánská šlechta, která se skládala z asi 500 rodin, jež vlastnily polovinu veškeré půdy v zemi, zaujímala silnou mocenskou pozici. Dánská monarchie byla volena vysokou šlechtou, což byla sice formalita, nicméně důležitá. Vedla k tomu, že král musel za své zvolení zaplatit různými sliby a závazky, které ho omezovaly. V praxi to znamenalo, že důležitá rozhodnutí mohl král učinit pouze se souhlasem aristokracie v říšské radě.

Dnes často panuje představa, že královská moc bývala neomezená, že si vládce mohl dělat, co chtěl, že třeba stačilo, aby se probudil v po-

steli rozčuchaný a vstal špatnou nohou, a už mohl bezdůvodně nechat kohokoliv a kdykoliv popravít. To je zcela chybné. Většina monarchů tvrdě pracovala, hrála důležitou roli v politice a již za života je tak trochu obklopovala tajuplná aura svatosti a předtucha vykonaných zázraků. Zřídkla to byli samovládci. Mnozí byli voleni a skoro všichni vládli podle zásad určité mocenské rovnováhy. (S tou výhradou, že většina říší byla spojením různých zemí, a proto se v hranicích jedné říše často uplatňovalo více zemských ústav.) Nešlo o demokratickou zásadu, demokratické ideje hrály v tomto století malou roli – ale zpravidla se o moc s monarchou víceméně dělila aristokracie, zatímco měšťané, kněží a další vrstvy dostaly určitou, byť nejistou možnost spolurozhodování. Tento vliv vykonávaly prostřednictvím stavovských shromáždění a parlamentů, které existovaly skoro ve všech evropských zemích a ovlivňovaly především míru zdanění. Všude kromě Švédska, Švýcarska a několika menších jihoněmeckých zemí zůstávali sedláci mimo tyto stavovské orgány. (Neúčast tak velkých skupin obyvatelstva na těchto shromážděních se omlouvala tím, že jsou zastoupeni svými pány.) Král nebo královna museli hledat rovnováhu mezi těmito dvěma gravitačními politickými centry – aristokracií a stavy, které ještě navíc občas vystupovaly proti sobě navzájem.

Takové zřízení se nazývalo *monarchia mixta*, smíšená monarchie, která v té době fungovala například ve Švédsku. Zde vznikl roku 1634 návrh na nové politické zřízení, pozoruhodný dokument, který směřoval k rozdělení moci a pravomocí mezi tři veličiny – krále, aristokratickou radu a sněm. Švédská aristokracie s Axelem Oxenstiernou, který návrh vypracoval, by získala nejvíce. V takové smíšené monarchii měla aristokracie úlohu *eforů*, tedy skupinky vznešených, jež se dělila o moc s králem a kromě toho vykonávala stálou právní kontrolu nad monarchou. Mnozí neurození však byli vůči tomuto způsobu vlády naladěni krajně nepřátelsky. Dával aristokracii tolik moci, že měli obavu, aby nakonec nevznikla ryze šlechtická republika – třeba stejného druhu jako v Polsku, ovládaném magnáty a velkostatkáři. Kristina byla nezletilá, zemi řídili její poručníci v říšské radě a mnozí se obávali, že to tak zůstane i poté, co královna nabude plnoletosti – že se stane něčím jako dóže v Benátkách, prostě politickou vánoční ozdobou. Nenazval snad sám Oxenstierna Švédsko v rozhovoru s jedním francouzským diplomatem roku 1636 *état aristocratique*?

V Dánsku byla situace podobná, ale jenom navenek. Král a vysoká šlechta v říšské radě se dělili o moc v zemi. Velký a důležitý rozdíl mezi oběma říšemi byl ve vztahu šlechty ke státu. Dříve býval stát bezvýznamností, malým přívažkem královny domácnosti – vždyť to neby-

lo tak dávno, co si Gustav Vasa musel obstarávat značnou část státní správy sám, včetně psaní dopisů. Všude v Evropě však rostly státní aparáty ohromným tempem, předně proto, že pouze stát mohl dostát ohromným ekonomickým, technickým a administrativním požadavkům nových velkoválek. Nejvíce vystrašeny touhle centralizací moci byly staré elity, které si mnohde pro sebe zajistily značné politické, náboženské a ekonomické svobody, a teď se cítily novým státem ohrožovány. Krize na kontinentu byla v nemalé míře politická a ideologická a byla zapříčiněna silným státem. Stejně jako řada myslitelů od Galilea k Descartovi zpochybňovala starý obraz světa, ohrožoval vzestup nového státu tradiční centra moci, od církvi přes regionální sněmy až po městské a selské lokální společnosti. V této situaci nejistoty a strachu, kdy se staré ideologie hroutily a nové nestačily nastoupit na jejich místo, kdy staré zdroje důstojenství a vlivu vyschly a nové se neobjevovaly, byly otázky moci a autority velice důležité. (Kdo si co může dovolit a proč? Odkud pochází skutečná autorita? A z čeho?) Skupina, která víc než kdo jiný přicházela s takovými otázkami a zároveň byla otřesena vývojem, jenž tyto otázky vyvolal, byla šlechta. Ve všech zemích Evropy se vyšší šlechta stavěla proti rozšíření královské moci a všemu, co to obnášelo. Zápas mezi vysokou šlechtou a státem dosáhl ve Švédsku roku 1600 svého vrcholu takzvanou linköpínskou krvavou koupelí. Několik vysokých členů rady se postavilo proti předchůdci Gustava II. Adolfa vévodovi Karlovi – mezi nimi nechyběl ani otec vojevůdce Johana Banera – a byli popraveni stětím na Železném náměstí v Linköpingu. Po nástupu Gustava Adolfa na trůn bylo však mezi šlechtou a královskou mocí dosaženo podivuhodného kompromisu. Dohodu lze ve zkratce popsat tak, že šlechta slíbila dát své síly do služeb koruny za to, že král rozšíří její privilegia a zabezpečí její společenské postavení.

Kompromis přinesl švédskému království značný náskok v budování silného centralizovaného státu. Předstih byl takový, že v mnoha ohledech vyrovnal dánskou vojensko-strategickou a ekonomickou převahu. (To se dále prohloubilo v době hospodářských krizí v Evropě, kdy klesaly zejména ceny obilí a později i dobytka. Současně se ukazovalo, že dánské investice do manufaktur a obchodních společností přinášejí nulové výsledky, zatímco švédské podniky jen vzkvétaly.) Pravděpodobně tady se datuje počátek rozdílného vývoje a ten, kdo byl považován za jasného outsidera, najednou získal naději na vítězství. Rýsovala se další takzvaná nevyhnutelnost.

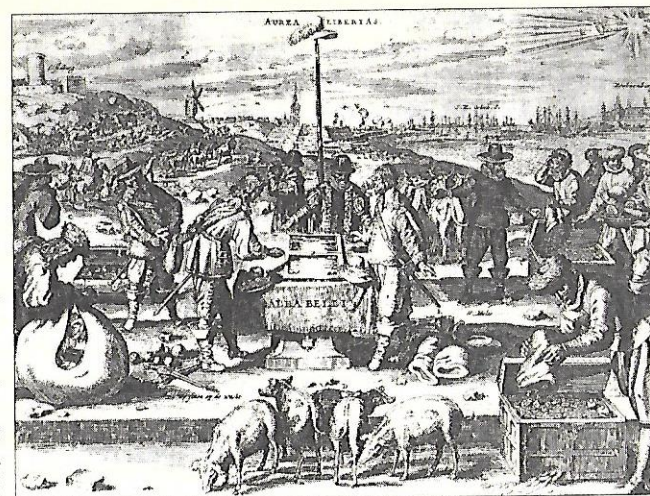
K takovému kompromisu v Dánsku nedošlo. Přetahování mezi aristokracií a nižší šlechtou probíhalo naplno ještě ve čtyřicátých letech

sedmnáctého století. Dánský král Kristián IV. tahal na jednu stranu, jeho říšská rada na druhou. Kristiána daleko víc přitahovala zahraniční dobrodružství než jeho opatrnickou říšskou radu, která byla naprosto spokojena s drzbou svých ohromných velkostatků, kde mohla sedláky nerušeně tlačit ještě hlouběji do nevolnictví. Přepadení Švédska roku 1611 bylo provedeno proti vůli a hlasu rady. I když většina Dánů v mocenském postavení nikdy neuznala samostatnost Švédska z roku 1523, považovali svého severního souseda za tak nuzného a zbídačelého, že znovudobývání takové země by bylo jen ztrátovým podnikem. Rada se také jednoznačně postavila proti Kristiánově nešikovné účasti v německé válce roku 1627. To opakovaně dovedlo obě strany do mrtvého bodu. Kristián po neúspěchu v Německu ztrácel autoritu. Situaci nijak nepomohlo, když ho manželka začala otevřeně podvádět s jedním německým důstojníkem a on sám se utápěl v hostinách, alkoholu a erotických záletech. Jeden anglický diplomat si stěžoval, že král „celé dny chlastá a každou noc leží s nějakou děvkou“. Když byl Kristián střízlivý, snažil se ze všech sil, aby se vymanil z područí rady, a to hlavně ekonomicky. To se mu vcelku dobře dařilo díky clu z Öresundu, se kterým nakládal podle vlastní vůle. V Sundu držela královská suverenity takříkajíc ruku na kohoutku – stačilo jen otočit, kdykoliv bylo potřeba. Kristián byl v mnohém ohledu dobrý monarcha, ale řada jeho nápadů, plánů a bujných vizí byla pořádně drahá, a když ve třicátých letech obchodní schodek dánské koruny narostl, začal král celní kohoutek bezstarostně povolovat. Lodní cla byla zvýšena o jednu čtvrtinu, mnohá cla na zboží byla zdvojnásobena až zčtyřnásobena a na všechno zboží byla ještě uvalena zvláštní jednoprocenní přírážka. Během dvou let byly příjmy z cel ke Kristiánovu neskrývanému nadšení více než zdvojnásobeny – z 230 000 na 600 000 tolarů.

Kristiánova politika byla ale krátkozraká. Kromě toho, že cla přinášela hojnost a měla tu úžasnou výhodu, že se dala zvyšovat, aniž musel poslouchat protesty obyvatel říše, hýbalo tohle zdražování žlučí Holanďanům a Švédům, kteří měli na baltickém obchodu úžinou oběma směry hlavní podíl. Švédské lodi byly sice od cla roku 1613 osvobozeny, ale Dánové tuto úlevu neustále oklešťovali. V nejhorším období pro švédské jednotky v Německu, onoho smutného roku 1637, zakázal Kristián veškerý přesun vojáků a válečných potřeb Öresundem. To byla samozřejmě krutá rána pro všechny výrobce zbraní v čele s Louisem De Geerem. Zákaz ohrožoval výnosný prodej kanonů a vojenského materiálu zákazníkům do západní Evropy, a ti si to nechtěli dát líbit. Rejdaři, obchodníci a další byli podrážděni ještě více, když Dánové zostřili kontrolu projíždějících lodí. Důvodem těchto pil-

*Kristián IV.
(vpravo) a Axel
Oxenstierna
(vlevo)
hrají vrhcáby
o sundské clo.
Nizozemský
mědiryt
z roku 1644*

ných a často dost neurvalých kontrol byla snaha zamezit stále častějším podvodům. Lakotní Holanďané například používali švédské pasy, aby nemuseli platit cla. Ale celníci si počínali svévolně a mnohdy se stávalo, že i zcela nevinní lodníci dostali výprask a přišli o náklad.

Už zastavování lodí v Öresundu bylo dost zlé a k tomu ještě znovu přišla na přetřes sto let stará rivalita mezi Dánskem a Švédskem na téma, kdo je pánem Baltu. Otázka nebyla v roce 1640 zdaleka rozhodnuta. Vládnoucí kruhy na obou stranách měly své představy a rozdíl byl v tom, že se Švédům přes horší předpoklady dařilo lépe. Členové říšské rady ve Stockholmu měli stejně jako celé generace před nimi vstřípeno, že velký nepřítel přichází z jihu. Tam se nacházel věčný rival, tam byl Lut: stockholmská krvavá lázeň, Kristián Tyran, älvsborské výkupné a vše ostatní. Pro mnohé z nich, například pro Axela Oxenstierna, byla vzpomínka na přepadení roku 1611 a následný mír ranou, která se nechtěla zhojit a kterou nikdy ani zahojit nenechali. Mnozí od té doby říkali, že nová válka proti Dánsku bude časem nevyhnutelná. A nic nedělá žádnou věc nevyhnutelnější než přesvědčení o její nevyhnutelnosti. Přestože k takové válce od té doby nedošlo, její hrozba nemizela. Stejně jako nenávisť, zloba a zlé vzpomínky zažrala se hluboko do duší i válečná hrozba. Král Kristián ostatně dělal, co mohl, aby tuhle švédskou posedlost udržoval při životě. Žádný ze zúčastněných vládců nebyl v této cynické hře bez viny. Po celé trvání vleklé německé války se Kristián stále vměšoval, konspiroval, dělal obstrukce, podkopával a sabotoval. Vyděsilo ho, že jeho chudobný bratránek na severu do-

sáhl tak vynikajících pozic na politické scéně, a bez omrzení vymýšlel vhodná řešení, jak tenhle nanejdůležitější politováníhodný stav poopravit.

Je zřejmé, že Kristián vystupoval provokativně. To viděla i jeho opatrnícká říšská rada a varovala ho před důsledky přehnaného tlaku na Švédy. Dánský král hrál vysokou hru. Od posledního válečného střetu v letech 1611 až 1613 vyhráli Švédové řadu válek a jejich vojenská síla značně vzrostla. Podobní úspěšným rváčům neměli vládcí ve Stockholmu zábrany použít pěsti, když byli vystaveni nějaké hrozbě, ať už skutečné nebo smyšlené. Kristián však střízlivě počítal s tím, že Švédové jsou příliš zaměstnáni německým dobrodružstvím a nemají sílu začít si ještě nějaké další. To bylo dost logické. Ale švédští mocipáni bohužel nebyli zcela logičtí. Svrběly je ve Stockholmu pěsti a dánská příkoří si pěkně ukládali na hromadu. Pak přišlo jaro 1643. Kristiánova flotila zahájila blokádu Hamburku, přístavu, na který si král dělal nárok. Poté zakotvilo několik dánských válečných lodí u pobřeží Pomořan a začaly nestydatě vybírat cla od švédských lodí plujících do Stralsundu a Greifswaldu. Pak přišla zpráva od švédského agenta v Helsingøru, že Kristián vyzbrojuje další lodě. Nato se rada dozvěděla, že jistí lidé jsou v krajích sousedících s Dánskem placeni za protišvédskou agitaci mezi sedláky. Potom poslal Kristián návrhy carovi, císaři a polskému králi, zda by náhodou nebyli pro vytvoření aliance namířené proti Švédsku. To bylo pro švédskou říšskou radu příliš. Po dlouhém vyjednávání v říšském sále stockholmského zámku na začátku května 1643, kde byla poprvé přítomna bledá šestnáctiletá královna Kristina s velkýma očima a dlouhým nosem, bylo rozhodnuto důrazně u Kristiána protestovat, a kdyby se to minulo účinkem – což se očekávalo – jít bez váhání do útoku. Z jejich pohledu to byl strategicky navýsost vhodný okamžik: byli zklamáni výsledkem posledního tažení v Německu, a jestliže se nedá čekat žádné rozhodující vítězství tam, proč nepoužít drahou armádu k něčemu výnosnějšímu?

V dopise, který Axel Oxenstierna o něco později poslal svému synovi Johanovi, který se v Osnabrückeru pokoušel stanovit podmínky jednání s císařem, stálo: „Dlouhá léta to v našem kotli vřelo a v téhle podivné době to náhle přeteklo, a to nás dovedlo k rozhodnutí o válce mezi námi a Dánskem.“

Blesková válka na severu

Dne 23. září 1643 dorazil švédský kurýr do Torstenssonova hlavního stanu na zámku Sovinec na severní Moravě. Ze Stockholmu vyrazil

v půli června s úkolem navázat kontakt s vrchním velitelem švédských sil. Za normálních okolností mu neměla cesta trvat déle než čtyři až šest týdnů. Horské cesty mezi Slezskem a Moravou byly ale značně nejisté kvůli výpadům císařských hlídkujících oddílů a jistou dobou zůstal kurýr jménem Jakob Törnesköld uvězněn v Opolí. Cesta mu trvala přes tři měsíce.

Kurýr s sebou neměl list ani psanou zprávu. Rada od samého počátku rozhodla, že se musí jednat nanejdůležitější opatrně a v tajnosti. Aby byl útok na Dánsko účinný, měl být naprostým překvapením. Instrukce pro Torstenssona sepsal Oxenstierna sám a byly pak zašifrovány. Ve švédském vojsku a státní správě bylo zvykem používat šifrovačí kód v podobě směsí nevinných frází a dlouhých číselných sérií, kde šifra zastupovala celé slovo nebo jen slabiku. Mohlo to například vypadat takto: „Vaše Excellence. 163. 184. 62. 31. 72. 92. 248. 285. 277. 1140. 267. 135. 112. 92. 120. 1156. 320. 139. 306. 1548. 268. 248...“ a tak dále. Kurýr se zprávu naučil nazpaměť, číslo po čísle, a když přijel k Torstenssonovi, začal ze sebe mechanicky sypat tenhle číselný galimatyáš.

Když bylo sdělení rozšifrováno, bylo zřejmé, proč ve Stockholmu udělali vše pro to, aby zpráva nepadla do nepovolaných rukou. Obsahovala totiž ve zkrácené podobě celý švédský válečný plán.

Plán, který kurýr přivezl, byl odvážný záměrem a nebezpečný provedením. Vojenská tažení se v té době nejčastěji připravovala opatrně a pomalu. Šlo obvykle o to dostat nepřítel různými manévry, obléháním a vyhladověním na kolena. Nyní však rada ve Stockholmu chtěla Dánsko překvapit něčím tak neobvyklým, jako je moderní forma bleskové války. Jutovi mělo tažení zlomit vaz jediným brutálním úderem. A mělo to jít tak rychle, aby již na jaře příštího roku byla švédská armáda zpět v Německu, než se císařským podarí obsadit uprázdněný vojenský prostor, nutně vzniklý švédským pochodem na Dánsko, a než Francouzi – kteří platili švédské armádě za válčení proti císaři velké sumy – začnou klást spousty drzých otázek.

Útok měl přijít překvapivě a na třech různých místech. První útočný klín měl být vytvořen hlavní armádou vedenou Torstenssonem. Polní maršál měl okamžitě přerušit všechny větší operace v Německu a vojsko opatrovat tak, aby se na podzim mohlo vydat k pobřeží, překročit hranice Holštýnska a Jutska a tam vyhledat zimoviště. Kdo by se mu postavil do cesty, ať už Němci nebo Dánové, bude odvalen stranou. (Pokud se někdo zeptá, na čí rozkaz tak činí, má odpovědět, že ho nouze donutila vyhledat pro své útvary zimoviště.) Po obsazení Jutska měl přejít Malý Belt a obsadit ostrov Fyn. Druhý útočný klín mělo vytvořit několik tisíc mužů z oddílů v Pomořanech. Měli se vyložit na jižním

cípu Sjællandu, obsadit důležitou pevnost Vordingborg a postupovat rychle na sever ke Kodani. V dánském hlavním městě se pak měli potkat s třetím klínem ze Smålandu, který rychle dobude Skåne a přejde průliv na Sjælland, kde se setká se skupinou z Pomořan.

Byl to odvážný, skoro drzý plán. Měl však několik háčeků. Jedním byla dánská flotila. Dánské vojsko bylo velmi slabé a nedalo se očekávat, že obstojí proti překvapivému útoku ze tří stran. S flotilou to bylo ale jiné. Kristián na ni vynaložil mnoho energie a ještě víc peněz a dosáhla úžasné velikosti. Kdo chtěl obsadit Dánsko, musel se dostat přes moře, které odděluje ostrovy. Vláda nad mořem měla proto zcela rozhodující význam. Říšská rada ale doufala, že se podaří vtáhnout do války nespokojené Holanďany, a až připluje od Severního moře flotila nabitá kanony, změní se poměr sil v neprospěch Dánů. Jinou slabinou bylo provedení útoku současně na třech frontách. Potíž tkvěla ve spojení.

Všechny rozkazy bylo nutno posílat poštou, a to mohlo občas trvat zoufale dlouho, zvláště ve válečných dobách. Přístup k dobře fungující poště měl proto pro všechny vládcy, diplomaty i obchodníky rozhodující význam. Za středověku neexistovalo žádné zařízení k doručování dopisů, list se prostě svěřil cestujícímu, který jel žadáním směrem. Tenhle způsob byl pomalý a žalostně nejistý. Vysoce postavení lidé používali služeb kurýrů, ale koně často nevydrželi rychlé tempo delší dobu a kurýři pak museli pěšky. Tohle pomalé tempo, kterým se dopisy a zprávy po souši dopravovaly po staletí, se však v průběhu sedmáctého století měnilo. Příčinou pokroku byl centralizovaný stát, který začínal rozbíjet tyranii vzdáleností a sociální a ekonomickou izolaci, která byla do té doby v Evropě pravidlem. První pionýři byli italští obchodníci, kteří kvůli obchodům vybudovali systém pevných tras se stanicemi, kde mohli kurýři měnit koně. Později se tenhle systém dále rozvinul a na těchto pevných stanicích se dal vyměnit kůň i kurýr. Dopisy poslané takovouto štafetou se pak pohybovaly závratnou průměrnou rychlostí 15 kilometrů v hodině. Tahle metoda ale byla dost drahá a ve větším měřítku ji mohli zavádět pouze králové. Nelze ani dost ocenit význam, jaký mělo rychlejší a bezpečnější poštovníctví pro vládcy a výkon moci. Díky němu dostávali neobyčejně včasné zprávy o tom, co se v zemi děje, a mohli na události reagovat s dosud nevídanou rychlostí. Hluboká propast mezi vládci a ovládanými se poněkud zmenšila a centrální moc se přiblížila svým poddaným.

Od začátku německé války doznala změn i švédská pošta. Byla vytvořena pevná spojení se zahraničím, a přestože převládaly zásilky úředního charakteru, tu a tam se mezi ně dostaly i soukromé dopisy. K velké reformě došlo vydáním poštovního řádu roku 1636. Vybrané

*Postilión radosti
a míru, vypravený
z Münsteru
25. října 1648.
Soudobý německý
leták vydaný
u příležitosti
uzavření
vestfálských
mírových smluv
ukazuje, jak
vypadal tehdejší
poštovní posel*

osoby, které bydlely podél hlavních cest, se výměnou za osvobození od daní zavázaly dále přepravit listy, které k nim došly. Tihle přísežní venkovští „selští poštáci“ byli od sebe vzdáleni 20 až 30 kilometrů a byli ve spojení s poštovními správci ve městech, pro které byla pošta často vedlejším zaměstnáním a za odměnu jim patřilo porto. (Zpočátku bylo porto za soukromé dopisy jednotné bez ohledu na délku přepravní trasy, ale brzy byly zavedeny odstupňované tarify. Dopis ze Stockholmu do Uppsaly stál 1 öre, do Hamburku nebo Torneå na severu země 10, do Rigy 18 öre a tak dále.) To vše spadalo pod ústřední poštovní správu v hlavním městě, představovanou jednou osobou, která platila státu pachtovné. Ukázalo se, že tenhle systém funguje dobře, a zpočátku velice řídká síť se ve Švédsku a kolem Baltického moře krok za krokem rozšiřovala. (V době hrozící války s Dánskem, kdy bylo jasné, že se cesta na jih do Evropy uzavře, bylo zvláště nutné otevřít trasu mezi Piteå a Åbo, což znamenalo, že poštovní spoje teď obepínaly celou říši.) I když se selští poštáci zavázali přepravovat poštu rychlostí pět kilometrů za hodinu, zřídka se dalo předpovědět, za jak dlouho dopis dorazí z jednoho místa na druhé. Nikdy to nebyla jen otázka kilometrů. Počasí, stav cest, počet mostů, brodů a přívozů, to vše hrálo svou úlohu. Ze Stockholmu do Helsingøru to často trvalo pět dní, zatímco do Göteborgu se muselo počítat se sedmi dny, přestože vzdálenost na mapě byla podstatně kratší. Spojení na jih fungovala většinou lépe než ta, která šla na sever. Zásilka mohla také zůstat ležet a čekat, až se shromáždí k přepravě tolik pošty, že se odeslání vyplatí. Než se dopis dostal k adresátovi do Umeå, mohlo to trvat deset dní, do Oulu i dvacet čtyři. (Ani mezi těmi nejlépe zajištěnými místy nechodila pošta každý den.) Nelze se proto divit, že ještě i v téhle době přežívalo předávání zásilek cestujícímu, který směřoval do žadaného místa.

Poštovní služba byla tedy značně nejistá, a to platilo zvláště o zásilkách do zahraničí. Nebylo vůbec nic neobvyklého, že se dopisy ztratily nebo došly otevřené. (Proto lidé používali kódů, krycích jmen a šifer i v soukromých dopisech.) V porovnání s předchozím stavem byl ale nový způsob překvapivě rychlý a spolehlivý. V centrálních částech říše se dalo počítat s tím, že je možné odeslat dopis a dostat odpověď během jednoho týdne. Nejhuň systém fungoval, když ho bylo nejvíc potřeba – v době krizí a nouze. Jak již bylo řečeno, doručení rozkazu k útoku Torstenssonovi trvalo tři měsíce. Jinými slovy jednotlivé části státního aparátu k sobě dobře „nepřiléhaly“. Říšská rada chtěla řídit válku na dálku způsobem, který vlastně nebyl možný, protože často ani nevěděla, kde se švédská armáda nachází, a už vůbec ne, co dělá.

Problémy se proto objevily už na samém začátku.

Když Torstensson dostal na konci září 1643 opožděný rozkaz, přerušil okamžitě a bez jediného slova vysvětlení všechny operace. Švédské vojsko se vydalo na pochod na sever k pobřeží a ani vlastní vojáci, ani protivníci nechápali proč. Rychlé stahování bylo zahaleno oblakem dohadů a vytáček. Císařský vrchní velitel, kterým byl naštěstí pro Švédy starý známý „Kazivoj“ Gallas, dostal od Švédů zprávu o příměří, a Torstensson řekl, že je na cestě do obsazených Pomořan, aby zabránil posílení von Krockowových jednotek. Když se potom počátkem listopadu rozšířily zprávy, že dotyčný císařský sbor z Pomořan prchnul, začalo se mluvit o tom, že Švédové vlastně směřují do Bavorska. Tahle zvěst skoro rozpoutala paniku a tamní sedláci dostali za úkol záseky zahrady všechny větší cesty a horské přechody. Když však po čase dlouhá kolona lidí, vozů a zvířat odbočila nečekaně na severozápad, vypadalo to, že směřuje k zimovištím na severním břehu Labe. V té chvíli přestalo zmateného Gallase pronásledování švédské armády na její nepochopitelné, nicméně vítané pouti na sever bavit a nechal své unavené jednotky zazimovat.

Zatím začalo Švédům nedostatečné spojení působit potíže. V půli června se říšská rada ve Stockholmu dozvěděla o Torstenssonových velkých vítězstvích na Moravě, a poslala mu proto nový, pozměněný rozkaz, aby setrval v císařových zemích a teprve v zimě vyrazil na sever. Když ho rozkaz dostihl, byl už daleko na cestě do Dánska! Napětí ve Stockholmu rostlo, protože ještě na začátku listopadu nevěděli o Torstenssonovi vůbec nic. Přišla zpráva, že odtáhl ze Slezska, ale nikdo nevěděl proč. Plnil rozkaz (ten první), nebo byl poražen? Nejistota, kde je Torstenssonova armáda a co dělá, vyděsila Oxenstiernu a další členy vlády natolik, že nezhájili vyzbrojování z obav, aby neprozradili svůj plán, a tím neohrozili provedení jeho druhé části (tedy

útok ze Smålandu do Skåne). Rada ve Stockholmu byla navzdory svému jménu bezradná. Vinou špatného spojení s Torstenssonem nevěděla, zda válka vypukne ještě v zimě, nebo by se mělo vyčkat do příštího léta. Nakonec ale přece jen nemohla s opožděnými přípravami déle otálet. Do hraničních krajů na jihu byly poslány oddíly, od sedláků vybrány další daně, královští nákupčí skupovali zásoby obilí a sena a vrchní lovcí dostal za úkol shromáždit dobré střelce k obraně říše. Kde byla ale Torstenssonova armáda? Přijde včas k soustředěnému úderu?

Dne 6. prosince dorazilo švédské hlavní vojsko do Havelbergu v Braniborsku, který ležel asi 150 kilometrů od pobřeží. Torstensson už nemohl před svými zmatenými podřízenými déle mlčet. Na schůzce s vyššími důstojníky oznámil, že zamýšlí pokračovat do Holštýnska. Území nebylo dotčeno válkou od roku 1629, kdy bylo okupováno Valdštejnem, a dalo se tedy očekávat, že bydllo bude dobré a kořist tučná. Mužstvo bylo po dlouhých a rychlých pochodech vyčerpané, pěchota špatně oblečená a obutá, mnozí jezdci neměli koně a tažná zvířata dělostřelců byla sedřena. Představa kořisti, kterou skýtá nedotčená země, byla větším lákadlem, než strach z dalšího pochodu. Na Torstenssonovu výzvu probrali důstojníci svá zavazadla, určitý počet vozů byl spálen, dělostřelectvo dostalo 500 čerstvých koní a armáda s jezdeckem v čele vyrazila spěšně vpřed. K urychlení přesunu a usnadnění zásobování rozdělil Torstensson svých 16 000 mužů do několika kolon, které se pohybovaly k severu souběžně po různých cestách – tenhle systém se v budoucnu měl stát v evropském válčení naprostou samozřejmostí, ale tehdy byl novinkou.

Dánsko žilo v blažené nevědomosti o blížícím se nebezpečí. Švédské utajení se zdařilo dokonale, a přestože dánský vyslanec ve Stockholmu, bystrý Peder Vibe, hlásil, že někde v temnotě tuší doutnat zápalné šňůry, mávlí nad jeho zprávami v Kodani roztržitě rukou. Kristián se cítil tak bezpečně, že v průběhu léta dokonce propustil část svých vojáků domů. Zdá se, že král i rada se chovali neomluvitelně bezstarostně, ale musíme se na jejich rozhodnutí podívat z jejich perspektivy. Švédové si sice v průběhu léta hlasitě stěžovali, ale jejich protesty nikdo nepovažoval za ultimáta. Přece nemohou být Švédové tak hloupí, aby začali novou válku, když ještě po krk vězí ve staré? Kromě toho žila dánská vláda v představě, že válka začíná teprve po příslušném jednání, po němž následuje výměna hrozeb, kterou zakončí vyhlášení války. Kristián byl přesvědčen, že zahájení války musí tyto formality předcházet. V dopise svému znepokojenému vyslanci ve Stockholmu konejšivě píše: „Chtějí-li skutečně tohle rozpoutat, pak

doufám, že nás jako řádní křesťané budou varovat, než si něco začnou“, a pak bude jistě možné pokračovat jako dříve – odsunout boje tím, že se svolá schůzka někde blízko hranic a najde se civilizované východisko. Žil ve starém světě, který byl v otázkách války a míru zdrženlivý a vyvážený. Kristián se však měl záhy dozvědět, že tento svět již neexistuje a že ve středu Evropy se zrodil jiný způsob válčení – válka neomezená a nekontrolovatelná, válka, která všechno semele.

Dne 12. prosince roku 1643 překročily švédské jednotky bez předchozího varování či vyhlášení války hranice Holštýnska. Blesková válka proti Dánsku začala.

Uprostřed prosince 1643 byl Erik spolu se svým domácím pánem ve Stralsundu. Tam je zastihla „nanejvýš spěšná zpráva“ od Torstenssona, kde sděloval, že je „na pochodu do Holštýnska“ a chce se tam setkat s Rehnskiöldem. Rehnskiöld a Erik tedy okamžitě vyrazili podél pobřeží a našli polního maršála a větší část švédské armády v Kielu.

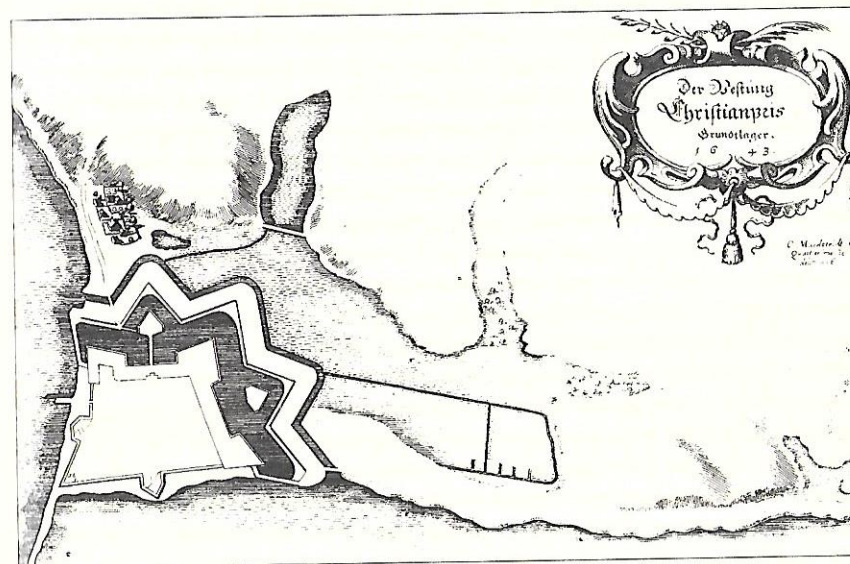
Tohle byla Erikova druhá válka a znovu se stal očitým svědkem bojů.

Torstensson měl všechny důvody ke spokojenosti, neboť překvapení bylo dokonalé. Dánské úřady ani nevěděly, že Torstenssonova armáda leží v severozápadním Německu. Dozvěděli se to až den po zahájení útoku! Hrůza z útočícího švédského vojska se rychle šířila po celém Jutsku. V mysli lidu ožily hrůzné vzpomínky na Valdštejnův přepad před šestnácti lety a vlny vyděšených uprchlíků zaplavily opevněná města a pevnosti. Šlechta opouštěla usedlosti a měšťané prchali z malých městeček. Sociální rozpory v Dánsku byly už tehdy značně veliké a měšťané a sedláci za Kristiánovu nebezpečnou politiku bohatě zaplatili, zatímco šlechta zůstala ušetřena. V situaci náhlého ohrožení vypuly rozpory na hladinu. Hněv lidu se obracel hlavně proti aristokracii, která byla v jejich očích odpovědná za to, že země byla tak špatně chráněna. Když došla zpráva o přepadení na Sjælland, lidé v Helsingøru povstali, zbili jednoho z vysokých dánských celních úředníků a obvinili ho, že je příčinou přepadu. Nepokoje ustaly, až když úřady nasadily vojsko. Také v Malmö došlo k otevřenému konfliktu mezi šlechtou a neurozenými. Zemí se šířily zvěsti o podivných znameních a zlých věštibách: kdesi se proměnila voda v krev, jinde byly ve vnitřnostech poraženého zvířete nalezeny náboje a prach.

Překvapené Holštýnsko bylo rychle zaplaveno švédskými útvary. Bez jediného mávnutí mečem padala jedna pevnost za druhou. Trittau a Oldesloe se vzdaly bez boje, zámek Breitenburg byl útokem překvapen a Itzehoe kapitulovalo. Všechno šlo podle plánu.

Až dosud to dánská strana mohla považovat jen za hrubé porušení hranic v souladu s tím, co Torstensson tvrdil vyděšeným dánským úředníkům, totiž že hledá dobré zimoviště pro své jednotky. Kristián nechtěl věřit, že by Švédové zahájili válku tímto nepřístojným způsobem, naopak se domníval, že se jedná o potulné skupiny, které za hranice vpadly ze své vůle, aby tu našly obživu. Byly ostatně zatím jen v Holštýnsku, které sice bylo s Dánskem ve společné unii, ale formálně bylo částí německé říše. A vůbec nedošlo k žádným přímým bojům, vždyť se ani nevystřelilo.

Jedna z pevností, která se nevzdala, byl Kristianspris, velká hvězdicová pevnost asi deset kilometrů severně od Kielu na levém břehu Kielského zálivu, už na dánském území. Měla sice jen malou posádku, padesát až šedesát mužů, ale výborně vyzbrojenou děly, a ležela na hrotu pevninského výběžku, obklopeného mokřinami, a byla tudíž obtížně dosažitelná po souši. Pravděpodobně to byla ona dokonalá poloha, která vedla velitele pevnosti, jistého plukovníka Axela Broppa, k tvrdému odmítnutí všech výzev, aby se vzdal. Torstensson to ale nechtěl protahovat a v noci na 19. prosince na pevnost zaútočil. Útok byl veden po zemi a současně od moře. Jednotky byly naloděny na spěšně

Pevnost Kristianspris v Kielském zálivu, kterou Švédové dobyli v noci na 19. prosince 1643; rytina podle Mardefeltovy kresby

vyzbrojené lodě zabavené v Kielu. Lodě se vynořily z mlhy u pevnosti a vojáci zaútočili proti slabě chráněným hradbám na mořské straně. Erik a jeho pán jeli s sebou z Kielu a sledovali útok.

Zde viděl Erik podstatně dramatičtější a hrozivější situaci než protahované zápolení v Pomořanech. Existuje řada soudobých vyobrazení takových útoků. I Erik sám namaloval minimálně jeden. Vidíme na nich vřavu lidí běžících různými směry, řev, volání, střelbu, křik, obličej groteskně zkroucené bolesti a hrůzou, blyštivý kov, záblesky výstřelů, pozvednuté zbraně a padající muže. Něco takového se tedy odehrálo v noci na 19. prosince. V husté noční temnotě byly dánské jednotky švédskou přesilou lehce přemoženy. Možná že Torstensson chtěl dát odstrašující příklad, vzbudit hrůzu a děs – dokázal se chovat chladně a bezohledně – a snad se i domníval, že Dánové svým odmítnutím vzdát se porušili platný rituál obléhání. Ať už to bylo jakkoliv, všichni byli pobiti. Velitel pevnosti plukovník Bropp byl zajat a zřejmě jako jediný ten debakl přežil. Poté co Švédové získali neobvykle bohatou kořist v podobě děl, peněz, vojenského materiálu a jiných užitečných potřeb, spokojeně překřtili pevnost naplněnou mrtvolami na Kristinapris.

Zpráva o krutém osudu, který potkal pevnost u Kielského zálivu, se rychle rozšířila. Několik dní poté, přesně řečeno přímo na Štědrý večer, se vzdala pevnost Rendsburg, aniž Švédové museli před její zdí přivalit děla. Události z 19. prosince, které se staly na dánském území, přesvědčily i nedůvěřivé, že tady skutečně jde o válku, a to o válku vedenou nejhrubším a značně necivilizovaným způsobem, který se tehdy praktikoval v Německu. (Kristián záhy oplatil stejnou mincí. Dal písemný rozkaz, aby byli pobiti všichni švédští zajatci bez ohledu na hodnost. Jednak nechtěl platit za jejich obživu, a taky proto, aby vzal venkovským rekrutům „chuť zůstat u řemesla“.) Zpráva o drsných německých hordách valících se k Dánsku posílila vlnu utečenců. Kdo mohl, prchal z Jutska na ostrov Fyn a řada šlechticů nalodila ženu, děti a všechno, co se dalo odstěhovat, a pluli do Kodaně. Ale i zde panoval zmatek a bohatší měšťané si najímali lodě a prchali do Gdaňsku, zatímco jiní hledali bezpečí v Hamburku a Lübecku.

Poté co švédská armáda vymáčkla z vévody Frederika III. ujištění o neutralitě, jistý počet mušketýrů a stotisícovou kontribuci v tolarech, což v Kodani vyvolalo ohromné rozhořčení a údiv, protože takto zradil své povinnosti vazala dánského krále a místo toho se sblížil se švédským, vyrazila vzhůru zimním Jutskem. Dánové byli jako ochrnutí. Švédové postupovali stále dál na sever, aniž narazili na odpor. Vlastně na tom ani nebylo nic divného, protože v Dánsku ještě žili podle starého

evropského pořádku. Před začátkem sedmnáctého století neexistovaly skoro žádné stálé armády. Když se vladař rozhodl pro válku, najal žoldnéře v potřebném množství a nechal je ve službě, dokud válka trvala. Pro dánského krále to bylo výhodné, protože měl dost peněz a blízko k německým verbířským trhům. Kristián si koupil armádu do války proti Švédsku v letech 1611–1613 i pro svůj vpravdě nezdařený pokus stát se Lvem Severu v letech 1625–1629. Po válce dostaly jednotky podle zvyku výpověď. Konzervativní dánská říšská rada, která s potěšením házela Kristiánovi klacky pod nohy, když se snažil vybudovat moderní centralizovaný státní aparát, mu také úspěšně zamezila, aby vytvořil stálou armádu. Všichni aristokraté v Evropě se třáslí, když jejich vládci začali mluvit o vytvoření stálého vojska, protože věděli, že takový *miles perpetuus* by jejich monarchovi dal možnost potlačit ostatní politické síly v zemi a uzurpovat si absolutní moc. Kristián sám dříve zamítl návrh měst, která se nabídl vytvořit na obranu říše armádu z rekrutů. Když Torstensson vpadl do země se svými 16 000 zkušenými bojovníky, bylo Dánsko skoro bezbranné. Kromě slabých posádek v několika pevnostech mělo pouze dva pluky naverbovaných vojáků pěchoty a čtyři kompanie jezdeckva. To bylo všechno. A těchto 5600 mužů bylo rozptýleno po celé říši, přičemž největší část byla ve Skáne. Švédská vláda věděla, jak zoufale slabé jsou dánské pozemní jednotky, a proto doufala v rychlou operaci.

Teprve u Koldingu, blízko místa, kde je Malý Belt nejužší a kde se švédské vojsko hodlalo přeplavit na ostrov Fyn, se potkalo s dánskými jednotkami. 1900 dánských kavaleristů chtělo 9. ledna zabránit Švédům v pochodu na sever, ale tvrdá švédská jízda proti nim v mrazu zaútočila a po krátkém boji je rozehnala. Po cestě k místu, kde se chtěly švédské útvary přeplavit, narazily na opevněný tábor, který asi ještě nebyl hotov. Torstensson nehodlal ztratit tempo, a tak ještě za tmy vyšlehly záblesky z hlavní švédské artilerie, když začala opevnění ostřelovat.

*Létavice za létavící
rozdírala temně modré plátno nebes.*

14. ledna se po závěrečné bubnové palbě švédské jednotky rozestavily do těsných řad před navršené zemní valy. V záři slabého lednového světla viděly pochodující jednotky, jak dánští vojáci odhazují zbraně a běží Švédům vsstříc. Vzdali se. Když byli zajatci spočítáni, ukázalo se, že jich je na 4500, a kromě toho velký počet koní. Naverbovaných vojáků, kteří byli podle běžné praxe bez prodlení zařazeni do švédského

vojska, bylo 1000. Zbývající sedláci z řad zemské hotovosti byli „odstrojeni“ a po přísaze, že se již nezúčastní vojenských operací, byli propuštěni na svobodu. Dánové však již předtím stačili evakuovat vyšší důstojníky, 1000 drahých žoldnéřů, kanony i velkou část zásob na ostrov Fyn.

Současně postoupilo několik menších švédských sborů dále k severní špičce Jutského poloostrova. Odpor byl stále ochromen a velitelé pevností otvírali brány jeden za druhým, hned jak viděli Švédy přijíždět. Většina šlechty prchla a jediní, kdo se pokoušeli odrazit nájezdníky, byli dánští sedláci, zajisté však ne z lásky k vlasti a králi, ale protože nechtěli na své statky pustit příživnické hordy vojáků. Sedláci se shromáždili ve velkých skupinách v severním Jutsku, ale švédská jízda je přepadla a rozmetala jako vichřice. Ty scény si lze představit. Na jedné straně stojí v nestejnorodých hloučcích neuspořádaný shluk lidí v typických šedých, černých a hnědých oděvech a nesou kosy, palice, sekery a cepy. Na druhé straně ošlehaná, obrněná, přísně seřazená jízda v pancířích, těžké pistole s kolečkovými zámky a kordy pozvednuté v zimním větru. Pole jsou prázdná. Stromy bez listů, holé větve se bělají námrazou proti potemnělému nebi. Obrnění muži najíždějí. Zprvu pomalu, pak stále rychleji. A najednou se srazí s hordou lidí, střílejí, sekají a bijí. Kdyby to nešlo tak rychle a nebylo to tak krvavé, mohlo by dojít k nepokojům. Většina pěšáků již prchá na všechny strany. Na zmrzlé zemi zůstává ležet několik rozhozených ranců: některé se hýbají a kolem nich se rozlévají rudé květy krve, jiné leží nepřírozeně klidně. Mezi nimi dupou v poskvrněném sněhu podkovy.

Poslední patetický odpor předvedla sedlská vojska u Nørre Sundby, severně od zamrzlého Limfjordu. Ani zde neměli větší šanci klást drsným válečným veteránům na koních odpor. Po krátkém boji byla selská armáda rozprašena. V té situaci nezbylo jutským sedlákům než se vzdát. Celé Jutsko se ocitlo ve švédských rukou. V zemi začalo horečné drancování.

Koncem ledna zavládla mezi Švédy v Jutsku vítězná nálada. Kdyby vojska v Pomořanech a jižním Švédsku také splnila původní plán, byl by dávný nepřítel brzy poražen. Torstensson psal v listu Axelu Oxenstiernovi: „Nikdy jsme je [Dány] neměli lépe připravené, teď je potřeba kout železo, dokud je žhavé.“

A jedné noci na začátku února 1644 vyrazilo na sedmdesát ozbrojených lodí se švédskou pěchotou přes temně zelené vody Malého Beltu. Směřovaly nejkratším směrem k protějšímu sotva kilometr vzdálenému břehu. Bylo na čase přeskočit na Fyn.

V této chvíli již Erik Jönsson nebyl u Torstenssonovy armády. Následoval svého pána zpět do Pomořan, aby mu pomohl sehnat zásoby pro švédské bojové jednotky. V průběhu několika horečných měsíců na konci zimy a počátku jara 1644 jezdili spolu křížem krážem podél německého pobřeží Baltu. Často se zastavili na několik dní v nějakém větším místě, kde Rehnskiöld dohlížel, nařizoval či vyjednával, a pak jeli zase dál. Cestovní tempo bylo občas tvrdé. Nezřídka urazili za den 60 až 70 kilometrů, někdy i nad 100. V těch dobách se za slušnou denní dávku považovalo 50 kilometrů.

Z Erika se stal cestovatel. Bylo mu souzeno prožít větší část života na cestách a časem se stal jedním z nejzcestovalejších lidí ve švédské říši. Jak vypadal všední den cestovatele v sedmnáctém století? Jeho vlastní deník o tom neposkytuje mnoho zpráv. Nejvíce se rozepisuje o místech, kde přenocoval, a o vzdálenosti, kterou urazil.

Chceme-li porozumět tomu, jak žil v těchto měsících i později v době intenzivního cestování, musíme zapomenout na vlastní zkušenosti s moderními, rychlými dopravními prostředky. Cestování v sedmnáctém století bylo pomalé a nevykonné. Hlavně pomalé. Samozřejmě že někdy cesta ubíhala. Nebožtík Gustav Adolf byl znám svými tvrdými jízdami a dokázal bez lítosti uštvat nejednoho koně – prý byl schopen ujet až 200 kilometrů za den. Výjimečně se dalo ujet i 240, ovšem za cenu menšího stáda vyčerpaných nájemných koní. (Taková rychlost vyžadovala časté výměny zvířat.) Tohle však byly výjimky, o kterých se v době pomalého cestování hodně mluvilo.

Pomalost byla součástí běžného života a bylo tomu tak vždycky, takže není jasné, zda o ní vůbec někdo přemýšlel. Pravděpodobně se jako jev objevila až s příchodem železnic, kdy se začalo cestovat nepředstavitelnou, pro mnohé až patologickou rychlostí 40 kilometrů za hodinu, což je nejméně třikrát rychleji než vozem taženým koňmi a řízeným mužem, který se touží brzy dostat domů. Zřejmě až ve vlaku si člověk uvědomil, že cestování na koni nebo vozem je pomalé. Až do té doby bylo považováno za nutnost a pomalost byla normou. Většina lidí si myslela, že se má cestovat zvolna a loudavě, spěchu je lépe se vyhnout jako něčemu nepěknému a nedůstojnému. Spěch je pouze pro lidi, kterým poroučí někdo jiný. Znakem služebného postavení. Pomalost byla důkazem, že cestující je pánem svého času.

Pomalost cestování měla své příčiny. Jednou z nich byla vrtkavost počasí. Vytrvalý déšť změnil slušnou cestu v nesjízdný pruh lepkavého bahna, jindy bylo třeba trpělivě vyčkat, až nasněží, protože cíle bylo

přirovnával k úprku nešťastného zimního krále Fridricha V. po porážce na Bílé hoře roku 1620. Dorazil do Vídně, ale tam shledal, že město je natolik ohroženo, že okamžitě poslal své děti a nevlastní matku do Štýrského Hradce, tedy k hranicím s osmanskou říší, a nechal odvézt i svou pokladnu a klenotnici. Obavy byly zcela oprávněné, neboť Vídeň postrádala vojenské prostředky i zásoby potravin, aby mohla vzdorovat obléhání. Část katolického obyvatelstva uprchla z města na jih a protestanti, kteří zůstali, otevřeně oslavovali nadcházející osvobození.

Po kratším odpočinku se švédská armáda připravovala k pochodu na Vídeň. Nešlo to moc rychle, protože vojsko bylo po bitvě a dlouhých pochodech vyčerpané: koně dragounů byli tak vyhublí, že sotva unesli sedla a jezdci je museli vést. Postup zpomalovalo jarní tání, které vystřídal mrza, cesty změkly a pokryly se bahnem. Přesto dorazily švédské jednotky v půli března k Dunaji. Teď už bylo jen třeba spojit se s Rákócziho armádou, která se nacházela někde na východě.

Byla dobytá a obsazena také řada menších míst. Švédové například zaútočili na malé město Stein, kde kapitán, stovka císařských vojáků a ozbrojení měšťané kladli zoufalý odpor. Všichni, kdo byli zastiženi se zbraní v ruce, byli pobiti. Vybírání výpalného a drancování probíhalo ve starém známém stylu. Jeden zdrcený správce statku psal později svému pánovi, hraběti Harrachovi, který z místa prchl, že statky byly „pleněny po pět či šest dní bez ustání“ a Švédové nenechali na pokoji ani včelíny. On sám utekl do lesů:

Užil jsem si dost půstu, za celý týden jsem měl k jídlu jen pár krajců suchého chleba a žízeň jsem zaháněl roztátým sněhem. Jeden švédský důstojník nařídil, aby po mně v lesích pátrali, a tak mě z jedné strany honili mušketýři a z druhé dragouni. Koho chytili, toho zbili, a kdo se pokusil utéci, byl zabít. Alexandr šel se mnou a byl zasažen dvěma střelami a já jsem se musel celý den bez hnutí choulit skrčený na zemi. Dosud mě Pán Bůh zázrakem zachoval a za těch šest dní jsem měl mnoho důvodů Bohu děkovat. Mému malému Honzíkovi sebrali z hlavy čepici a rozřezali mu kalhoty, když hledali peníze.

V posledních březnových dnech stála Torstenssonova vojska před *Wolfschanze*, malou pevností u Stammesdorfu, která bránila dlouhý most přes Dunaj. Až do Vídně byly slyšet výstřely ze švédských kanonů.

Poslední schůzka u kulatého kamene

Jednání mezi švédskými a dánskými legáty v Brömsebro byla miniaturní obdobou vyjednávání, která probíhala ve Vestfálsku. Vypadala skoro stejně okázale: jezdily zde spousty pozlacených kočárů na velkých kolech, trubači pyšně vytrubovali různé triviality a velké, drahé a opulentní večere byly podávány vybraným způsobem. I samotná jednání byla skoro stejně obtížná. Obě strany se chovaly tak podrážděně, že prý ani nebylo možné vyjednávat z očí do očí. Všechny návrhy, protinávrhy a dotazy se proto zapisovaly a předávali je francouzští a nizozemští vyjednavči. A přestože se záležitost týkala skoro výhradně dvou zúčastněných států, pozorovalo jednání mnoho lidí a občas považovalo za vhodné do nich zasáhnout. Kromě diplomatů větších mocností tam byli také vyslanci z tak okrajových oblastí, jako byla hanzovní města nebo Portugalsko. Byl tu i Louis De Geer. Rozmíška s Dánskem se dotýkala v neposlední řadě jeho vlastních ekonomických zájmů a teď chtěl dostat odměnu za všechno, co do války investoval. Co opravdu nescházelo, byla zdlouhavost. Jednání byla přerušována nejrozličnějšími přestávkami a často uvízla na mrtvém bodě a vyslanci trávili čas čekáním na nové pokyny a rozkazy ze svých hlavních měst.

Mnohokrát to vypadalo, že jednání ztroskotají, ale zejména zásahy neúnavného francouzského prostředníka de la Thuillerie je držely nad vodou. Obě strany byly nuceny zmírnit své požadavky. Kristián, pokleslý na duchu po všech neúspěších a znepokojený zprávami o nových velkých švédských vítězstvích v Německu, ustoupil. Při pohledu na ohromnou flotilu holandských lodí, která na začátku června 1645 demonstračně proplula Sundem, aby ukázala, že dánská vláda nad mořem je věci minulosti, se skutečně rozplakal. Švédští vládci, tlačeni reptáním lidu a všeobecnou únavou z války, navíc plni podezření vůči holandským úmyslům, rovněž ustoupili, třebaže podstatně méně. (Nějakou dobu se ve Švédsku a Nizozemsku mluvilo o tom, že se spojí a prostě si Dánsko mezi sebou rozdělí. Vzájemná nedůvěra mezi Švédy a Holanďany však byla veliká, až posléze Holanďané shledali výhodnějším, když průliv bude ovládat slabé a otřesené Dánsko než silné a samostatné Švédsko. Rovnováha je rovnováha.)

Dne 13. srpna 1645 byl uzavřen mír. Podmínky pro Dánsko byly tvrdé. Mimo jiné byla švédským lodím přiznána „nezvratná, neokleštěná, neomezená, bezvýhradná a neodvolatelná“ bezcelnost v Öresundu, v Malém a Velkém Beltu. Kromě toho byly švédské koruně postoupeny kraje Jämtland a Härjedalen – dánskému králi k srdci nikdy nepřirostly a pohotově je vložil do banku – a ostrovy Gotland a Ösel. (Norské

farnosti Särna a Idre, dobyté částečně ze soukromé iniciativy, byly ve spěchu opomenuty, a zůstaly proto pod švédskou správou. Vláda ve Stockholmu i v Kodani měla velice mlhavé představy o tom, jak tyto hraniční kraje vlastně vypadají. Ve švédské říšské radě byli mnozí páni, kteří znali až směšně složitou politickou geografii německé říše lépe než Švédsko.) Jako záruku celních svobod obdrželo Švédsko na třicet let dánský kraj Halland. Dobytý majetek si bylo možno ponechat, všichni zajatci měli být propuštěni bez výkupného a vše, co se za války událo, mělo být od nynějška zapomenuto a odpuštěno.

Výměna traktátů proběhla téhož dne na malém hraničním ostrůvku. Francouzský prostředník se znovu postavil ke kulatému hraničnímu kameni, načež mu dánský sekretář a jeho švédský kolega v tomtéž okamžiku podali podepsané doklady. De la Thuillerie je podal elegantním pohybem a za doprovodu trumpet křížem z ruky do ruky. Poté následovaly průvody, projevy, zdvořilosti, potřásání rukou a podobně. Prostý lid z obou stran hranice se shromáždil na ostrůvku a oslavoval mír tancem a zpěvem. I ve Stockholmu bylo mnoho radosti, když dorazila novina o míru. Byla to odvěta za válku v letech 1611 až 1613. Všem bylo teď zřejmé, že kdysi tak mocné Dánsko, starší bratr Švédska, už Skandinávii nedominuje a že rovnováha sil se naklonila ve švédský prospěch. Švédsko bylo ustaveno novou velmocí severní Evropy. A když hlavní švédský vyjednavč Axel Oxenstierna se vší nádherou přijel do Stockholmu, povýšila ho vděčná královna Kristina na hraběte ze Södra Möre v kalmarském kraji. Södra Möre zahrnovalo jedenáct farností a vynášelo kulatou sumičku 200 000 tolarů ročně. Když se se svým panovníkem setkal hlavní dánský vyjednavč Corfitz Ulfeldt, udeřil ho Kristián podepsanými mírovými traktáty do tváře.

Loďstva plula domů a rozjařeně střílela na oslavu. Švédská armáda odtáhla ze Skåne k domovu shrbená pod tíží kořisti. Když bylo jasné, že se blíží mír, dostal Horn ze Stockholmu instrukce, aby „využil kraj v okolí, seč může, neohlížeje se na to, jak to dopadne, až ho budeme muset opustit“.

Reakce těch, kdo byli přičleněni ke Švédsku, se různily. V té době byl stát vzdálenou abstrakcí a pocit příslušnosti k národu něčím neznámým. Lidé se ztotožňovali především se svým rodným krajem a teprve na druhém či třetím místě se svým státem. Většinou bylo také dost lhostejné, k jaké národnosti se jejich pán a vládce hlásí. Často byla jeho náboženská příslušnost daleko důležitější. Na druhé straně by ale bylo chybou se domnívat, že nezáleželo na tom, zda je člověk Dán nebo Švéd. Důvod, proč švédská říše nyní nabyla vrchu nad jižním souse-

dem, souvisel se silným švédským státem, který dokázal podstatně lépe než stát dánský shromažďovat, rozdělovat a využívat prostředky potřebné k vedení velké moderní války. Nad tím ovšem neměli švédští venkované nejmenší důvod jásat, protože čím víc se jejich stát zvětšoval z hlediska území, pravomocí i válečných ambicí, tím víc se museli smířovat s evidencí, kontrolou, daněmi a odvody. Ale přece jen získal prostý sedlák drobné výhody, když se stal švédským poddaným. Předně to znamenalo, že má jistý politický vliv a není vystaven tak hrubému útisku, pod jakým úpěli jeho dánští stavovští bratři. Ačkoliv nikdo nemohl vědět, jak dlouho si švédští sedláci své výsady udrží, když teď čím dál větší kusy půdy stále častěji přecházely do vlastnictví šlechtě – jako například oněch jedenáct farností v Södra Möre.

Obyvatelé Gotlandu patřili k těm, kdo přijali změnu státu s rozvahou. Dlouho žili sami pro sebe, vládou v Kodani příjemně opomenuti. Malokteří se cítili být Dány. Zkrátka a dobře byli Gotlandány a většinou byla změna vrchnosti lhostejná. S dánskou vládou byli nespokojeni a ti, kdo vůči ní byli přímo zaujati, se teď dívali na Kristiánovu porážku se směsí škodolibosti a očekávání. Jediní, kdo měli důvod se budoucnosti skutečně obávat, byli kněží, v mnoha případech rodilí Dánové, a dánští úředníci, jimž se nyní zhatil kariérní postup. Pravděpodobně bylo jen málo těch, kterých se změny opravdu dotýkaly. Válka se naštěstí Gotlandu vyhnula a většina lidí ani nevěděla, co se děje, co se stalo a co se bude dít.

V půli října roku 1645 přistálo ve Slite sedm švédských lodí. Pluk špatně oblečených mužů z Österbottenu, kteří dříve bojovali ve Skåne, dvě kompanie smålandského jezdeckta a nový švédský hejtman na Gotlandu vystoupili na pevninu. Namířili si to do Visby. Švédové nebyli nijak nadšeni tím, co vidí – „spousta kamení, hor a lesů, malá políčka, malé louky, samé lišky, které jen nadělávají škodu“. Jejich dojem se nezlepšil, ani když dorazili do města.

Chaos byl podstatnou součástí myšlenkového světa sedmnáctého století. Byl jakýmsi souhrnným symbolem politického, ekonomického a morálního rozpadu, který postihl svět. Současníci se cítili jako bezmocní potomci, epigoni, žijící v rychle se rozpadajícím světě, který je pouhým stínem svého původního já. Všichni vzdělaní lidé nadšeně obdivovali antiku, vzdálený zlatý věk, který šlo v nejlepším případě napodobit, ale nikdy nebylo možno se mu vyrovnat. Mluvilo se o „stárnoucím světě“ – *senectus mundi*: dřív to bývalo lepší, teď jde všechno z kopce, i s přírodou. Básník Lars Wivallius zachmuřeně napsal:

*Zánik světa dá se čekat.
Už chvíle poslední běží.
Hleď, ke konci všechno má spád.
Vše vadne, co bylo svěží.
Jdi slavit a zapít sklizeň svých ztrát,
nám lhůtu prodlouží stěží.*

Myšlenka, že svět je jakýsi organismus, který se počíná ze stařecké slabosti hroutit, byla intelektuálním protějškem divokých apokalyptických vizí zániku, které se šířily mezi lidem a teology nejrůznějších vyznání. Tenhle přinejmenším černý obraz světa, který byl v sedmnáctém století všeobecně přijímán, byl výrazem kontinentu v krizi, Evropy podlomené bolestným pocitem nejistoty, unášené nekontrolovatelnými silami, které pustoší země a otřásají říšemi. Vzhledem k tomu že nikdo nevěděl, jak tyto síly ovlivnit a jak se vymanit z potíží, vykládali si lidé to, co se děje, jako jevy víceméně přírodní, a tedy neovlivnitelné.

Visby roku 1645 skutečně poskytovalo obraz stárnoucího světa. Středověká sláva byla dávno pryč, město smutně připomínalo dlouhá období nejistoty, krize a ekonomických potíží. Všude bylo vidět opuštěné nebo rozpadající se budovy a mezi nachýlenými troskami domů a kostelů, které se čas od času zřítily a pohřbily kolemjdoucího nešťastníka, se kupily shluky malých, dehtem natřených obydlí. Visby nebylo tehdy nepodobné řadě jiných míst ve Švédsku, které optimističtí švédští páni nazývaly městy, přičemž takové město lze nejlépe charakterizovat jako hustě obydlenou vesnici s výrazným pachem rybiho tuku a dehtu. Polovina území města sestávala z polí, záhonů řepy a zelí a na

*Město Visby na Gotlandu podle kresby
z počátku osmnáctého století*

ulicích bylo všude vidět krávy a kozy, chrochtající prasata a hrabající slepice. Když Švédové došli k hradu, vyšel jim vstříc starý dánský hejtmán, předal jim městský klíč a zachmuřeně odešel pryč.

Obyvatelé Jämtlandu a Härjedalenu to nebrali stejně vyrovnaně jako zkušení Gotlandané. V těchto zemích přijali zprávu o tom, že se stali Švédy, s překvapením, zmatkem a hořkostí. Lidé plakali. Samozřejmě byla nespokojenost s dánskou vládou dříve velká, ale lid bojoval proti švédské invazi jednotně, rázně a úspěšně a podle svého mínění svůj díl války vyhrál. Nebylo to však moc platné. V říjnu a listopadu se konala slavnostní shromáždění v Östersundu a ve Svegu, kde byly obě země formálně předány švédským úředníkům. Pozemkové knihy, klíče a pečete vyměnily jednou provždy majitele. Předání proběhlo klidně, protože švédští správci byli instruováni, aby se vůči nepoddajným obyvatelům těchto krajů chovali vlídně, aby je „*lenitate et clementia* [mírností a milostí] k sobě navnadili“. Shromáždění zástupců obecného lidu byli zproštěni slibu věrnosti dánskému králi a složili nový slib švédské koruně. Ti, kdo nechtěli nový slib složit, se dozvěděli, že mají rok a den k tomu, aby prodali svůj majetek a odešli z říše. Pisáři, okresní fojtové a ostatní, kdo sloužili dánské koruně, byli rovněž vyzváni, aby opustili říši – tak či onak nemohli očekávat nové zaměstnání. Řada kněží a podobných osob, které se obzvláště vyznamenaly aktivním odporem proti švédským útočníkům, byla bez průtahů vyhoštěna.

Když viděli obyvatelé Hallandu, jak se bývalí okupanti a paliči proměnili v jejich nové pány, cítili pouze smutek. Na konci srpna roku 1645 se začaly dánské úřady stahovat z kraje. Opevněná místa byla vyklizena, zbraně, střelivo, potraviny, nábytek a všechn movitý majetek byly naloženy na lodě do Kodaně. Také naverbovaní němečtí vojáci a důstojníci byli převezeni do Jutska, zatímco dánští rekruti byli propuštěni ze služby a vyzváni, ať „táhnou, kam se jim zlíbí“. Nesplacené dluhy, které měla dánská koruna u jednotlivých měšťanů, byly promptně uhrazeny, ale současně také vybrány daně – pozoruhodný polibek na rozloučenou. Civilní správa byla prostě a jednoduše zrušena: jednotliví úředníci dostali písemné oznámení o výpovědi. Poté konečně dorazili noví správci, ve vrzajících holínkách vstoupili do pustého Varberského zámku, v jehož prázdnotě se chvěla ozvěna, a oproti písemnému potvrzení převzali pozemkové knihy a jiné důležité doklady. Švédská správa Hallandu měla trvat třicet let. Zůstala navždy.